

Remences gironins, remences catalans

L'evolució i els canvis en la condició remença acabaren en un conflicte bèl·lic obert contra els senyors feudals

Els remences, molt majoritaris a les terres gironines medievals, no tenien llibertat i depenien dels senyors feudals, a qui havien de pagar els mals usos. Inicialment era la terra la que exigia la servitud, tot i que també es transmetia de pares a fills. La servitud es va imposar a Catalunya al segle XI i els canvis de conjuntura i les exigències feudals van provocar que els remences s'alcessin en armes al segle XV i que s'enfrontessin als seus senyors per reclamar, per sobre de tot, la llibertat.

Text > **ROSA LLUCH**, professora d'història medieval a la Universitat de Barcelona

Fotos > **MANEL LLADÓ**

Els remences eren els pagesos sotmesos a la servitud a la Catalunya medieval. Per tant, eren persones mancades de llibertat. Són coneguts amb aquest nom perquè, si volien marxar del mas, havien de pagar la remença al senyor feudal. Un cop l'havien obtinguda, esdevenien lliures i podien anar-se'n i establir-se allà on volguessin. La remença és un dels sis mals usos als quals estaven sotmesos, i les senyories feudals els l'exigien quan convenia. Les senyories distingien qui comprava la remença: si era una noia que es volia casar (la diòcesi de Girona li cobrava 2 sous i 8 diners), si era una dona vídua o una pubilla, o si era un home, fos o no l'hereu. En aquest últim cas, el preu de la llibertat, segons els Costums de Girona, equivalia a la tercera part dels béns de l'alliberat.

Dos altres mals usos afectaven els hereus: l'exorquia, que s'aplicava al remença que moria sense descendents que n'heretessin els béns, i la intestia, que penalitzava el que moria sense testament. En ambdós casos, els senyors podien rebre, com a compensació per la negligència de no deixar un hereu que assumís la feina del mas i en pagués la renda, també l'equivalent a una

>> La plaça de l'Església de Sant Pere d'Ullastret, escenari d'una reunió del Sindicat Remença el 29 d'octubre de 1448.

tercera part dels béns. Un altre mal ús, la ferma d'espoli forçada, penalitzava el matrimoni entre remences de diferents senyories. En aquest cas, la senyoria acceptava que es garantís el dot amb el mas i, a canvi, rebia una compensació

econòmica. L'àrsia penalitzava la crema accidental o per descuit del mas o de terres, però no se n'ha documentat cap exigència enlloc. Finalment, la cucúcia s'imposava quan la dona cometia adulteri i, per al seu pagament, es feia

>> Restes de la fortalesa de Castellfollit de la Roca (Garrotxa), on es produí l'intent d'assalt per part dels remences el març de 1462.

Els remences eren persones sense llibertat de moviment que depenien totalment d'una senyoria feudal

distinció depenent de si el marit en tenia coneixement o no. Només se n'ha localitzat un cas a tot Catalunya, en concret a la Vall d'en Bas.

Tots els remences, a més, havien de retre homenatge al seu senyor sempre que aquest els ho demanés. Aquests homenatges servils o reconeixements de domini implicaven que qui els prestava esdevenia serf o confirmava la pertinença a la servitud. Tot i que els remences molt poc sovint especificaven estar sotmesos als mals usos, a la pràctica, des d'aquest moment, el senyor els els podia exigir. Els homenatges els havien de prestar tots els remences, els hereus i els habitants dels masos, però també la resta, visquessin o no dins la senyoria a la qual estaven adscrits. Sempre es comprometia la servitud del prestador i la dels fills, tant dels que ja havien nascut com dels que encara no ho havien

fet. La servitud, doncs, es transmetia de pares a fills, i si el pare o l'avi havien fet un reconeixement de domini, els seus descendents eren remences, tant si ho sabien com si no.

La servitud era provocada per la terra: eren els masos els que convertien els remences en serfs. Com a mínim a Girona, no es podia posseir un mas o una borda servil ni viure-hi si no s'era servil. Ara bé, com ja s'ha dit, la servitud també es transmetia de pares a fills. Per tant, tots els descendents de remences també ho eren. Per això, la gran majoria de remences vivien en masos i eren pagesos. Tanmateix, tots els no hereus que marxaven del mas i s'instal·laven en qualsevol altre lloc seguien sense ser lliures mentre no s'alliberessin. D'aquesta manera, hi havia remences a viles i ciutats, a vegades durant més d'una generació, que tenien oficis urbans i que estaven

tan ben instal·lats que eren considerats ciutadans pels seus veïns.

La servitud dels pagesos era comuna a Europa durant l'època feudal i amb condicions similars a les d'aquí. A la Catalunya del segle XI, els senyors van imposar la servitud als pagesos en el mateix moment de la feudalització: es van repartir el territori, van dividir-lo en tinences i van enquadrar la pagesia en masos on havien de residir i treballar obligatòriament. Els senyors rebien pagaments tant en metàl·lic com en espècies i en treball. L'objectiu era molt clar: si tenien remences als seus masos i a les seves terres, com que els remences no els podrien abandonar mai, les terres sempre serien treballades i els

La majoria de remences vivien en masos, però també n'hi havia a viles i ciutats amb oficis urbans

censos sempre serien pagats, i així ells podrien viure de la renda feudal. I, a més, com que la servitud s'heretava, el sistema es mantindria perpètuament.

Als segles XI i XII, la servitud beneficiava els senyors, però des del XIII sovint els va perjudicar

Tanmateix, el pas del temps i, especialment, les conquestes de la Catalunya Nova al segle XII, van implicar que es necessitessin persones per poblar les terres acabades d'incorporar i que feien frontera amb terres andalusines. Per atraure-hi pobladors, el rei i les senyories feudals oferien llibertats i privilegis als que hi anessin. Mentrestant, al nord, les viles i ciutats anaven creixent i també rebien privilegis i llibertats. Girona, Banyoles, Olot i Figueres en són exemples. Les ciutats necessitaven més habitants, i oferien millors condicions que el camp. En teoria, qui aconseguia passar un any i un dia a una ciutat esdevenia lliure. A la pràctica, els senyors van reaccionar per evitar que els remences poguessin alliberar-se per aquesta via. Des del segle XIII, als homenatges servils els remences eren obligats a renunciar explícitament a acollir-se a aquesta possibilitat i es comprometien a no marxar i a no perjudicar el senyor. Fins i tot, alguns dels que no vivien al mas pagaven un cens anual en senyal de reconeixement de domini i així es mantenien sense ser lliures.

Des del segle XII, sembla que els senyors feudals van prendre consciència del perjudici que els ocasionaven les noves possibilitats i van començar a augmentar el nivell de control i exigència sobre els remences. Per això, van aconseguir que els reis promulguessin lleis per limitar els avantatges de les persones adscrites. El 1202, Alfons el Cast va disposar que els remences maltractats pels seus senyors no poguessin apel·lar als tribunals reials. En realitat no legalitzava el dret de maltractar o *ius malectrandi*, que permetia que els senyors maltractes-

>> Pont de Besalú. La vila resistí l'escomesa dels remences, que atacaren des de Castellfollit de la Roca.

sin els seus pagesos impunement com volguessin i tant com volguessin, sinó que assumia que la reialesa no podia protegir els remences d'aquests abusos senyorials.

Al seu torn, la constitució «En les terres o lochs» de 1283 implicava que el rei es comprometia a no consentir que en els seus dominis hi visquessin remences originaris de llocs on era costum redimir-se i dels quals no s'haguessin redimit abans. En el fons, suposava un reconeixement dels poders de cadascú, del rei, però també de les senyories feudals. Tots convenien no perjudicar els interessos de la resta si permetien que els remences s'instal·lessin a les seves senyories. Amb tot, durant els segles XIII, XIV i XV les senyories van continuar

demanant que la monarquia limités la mobilitat dels remences. El fet que no pareixen de demanar-ho mostra que, malgrat tot, no podien impedir que els remences es desplaçessin i que la seva força anava disminuint. Sens dubte, a més, la qüestió dels remences no deixa de ser una mostra de la divergència d'interessos i un motiu més en l'enfrontament entre el rei, les ciutats i els senyors.

Si els remences marxaven sense redimir-se, seguien tenint drets de propietat sobre el mas i les terres. Això volia dir que, en cas de manca d'hereus, els que havien marxat eren els únics que podien habitar i treballar les terres, i pagar-ne la renda, naturalment. Els masos i les terres s'establien mitjançant contractes emfi-

>> La vall de Mieres, on es va produir l'alçament del 22 de setembre de 1484, que va representar el tret de sortida de la segona guerra remença.

tèutics. L'emfiteusi atorgava el dret d'utilitzar la terra al pagès a canvi d'uns censos anuals ja pactats i permanents i d'una entrada que pagava al principi. El senyor en conservava la propietat directa i n'establia la propietat útil. Per tant, ningú podia treballar una terra mentre hi hagués algú que en posseís el domini útil. Aquest sistema feia que, quan un mas quedava sense hereu, els senyors no podien fer-lo treballar mentre tots els que eren remences a causa seva no se n'alliberessin. No cal dir que això perjudicava molt els senyors.

Des de finals del segle XIII i durant tot el XIV, es van anar produint tota una sèrie de desgràcies: episodis de fam, plagues de llagosta, terratrèmols i epidèmies de pesta. La primavera de 1348 va arribar a les comarques gironines la pesta negra, una malaltia que s'encomanava ràpidament i que no es podia combatre. En algunes contrades hi va morir la meitat de la població; en d'altres, una quarta part. En qualsevol cas, la mortaldat al llarg del segle XIV va ser elevada arreu, i l'impacte de totes aquestes catàstrofes va ser molt fort. Molts

masos i terres van quedar abandonats, bé perquè els propietaris havien mort, bé perquè havien aprofitat per marxar a masos millors o a viles i ciutats. Totes les senyories es van trobar amb masos no treballats o rònecs, és a dir, amb masos que no els pagaven la renda gràcies a la qual vivien. En aquest nou context, les senyories van optar per incrementar les exigències als remences, per exemple a través dels mals usos, que els permetien no només obtenir uns ingressos extraordinaris sinó, el que és més important, controlar la terra i els seus adscrits.

Per altra banda, i de manera creixent des del segle XIV, les diferències econòmiques entre els pagesos remences van anar augmentant considerablement. Uns van perdre poder adquisitiu i amb prou feines tenien terres per sobreviure. D'altres es van mantenir, i, finalment, n'hi va haver que es van enriquir molt, van acumular terres i masos sense propietari i, fins i tot, van començar a participar en el sistema arrendant rendes o delmes o acceptant càrrecs de les seves senyories. A finals del segle XIV i durant el XV, es documenten masos remences enormes, que tenen objectes de luxe i esclaus i, fins i tot, que són propietaris de masos servils, és a dir, que són remences de senyors i senyors de remences.

Des de la dècada de 1380 hi ha notícies de malestar al camp gironí. Els remences van començar a organitzar-se i van estar molts anys fent accions pacífiques, fins que va esclatar la guerra que van protagonitzar. Ara com ara, hi ha diverses teories sobre els motius que van portar els remences a agafar les armes. La veritat és que sempre i repetidament van demanar l'abolició dels mals usos i l'obtenció de la llibertat personal, perquè ho consideraven de justícia. Però al mateix temps demanaven que s'abolissin algunes o totes les exigències feudals, volien tenir representació política, pretenien que se'ls valorés pel seu potencial econòmic i no només per la seva condició jurídica... tot i que sempre i arreu van repetir que volien ser lliures.

Els remences pagaven els mals usos i prestaven homenatges quan els senyors feudals els ho exigien